

merjük meg azokat a múltbéli tényeket, amelyek hozzáadnak valamit az elnagyolt ismeretekhez. Ormos sok mindenben gazdagítja tudásunkat a 20. század történetéről; azokról a magyar modernizációs elméletekről, amelyek a világgazdasági válságra reagáltak, arról a szerencsétlen „félreértés-sorozatáról”, amely miatt Hitlerék megragadhatták a hatalmat, arról, hogyan változott az antiszemitizmus a történelem folyamán, s hogyan fonódott össze egy tragikus pillanatban a tőle függetlenül létező fajelméletekkel, vagy arról, hogy a II. világháború végső soron felesleges háború volt. A példák hosszan folytathatók volnának, s egészen a jelenig nyúlnak.

Minél közelebb jutunk napjainkhoz, annál több vitathatót talál az olvasó a történész okfejtésében, s ebben nincs semmi különleges. A vitáknak helyük van, vitákra szükség is van. Egyetlen dologban nem lehet Ormossal vitatkozni: a jelen folyamatainak megértése csakis a múlt tudományos igényű magyarázatából fakadhat. A kötet szerzője több remek példával támasztja ezt alá, talán az egyik legérdekesebb a 20. századi hadviselés módozatait áttekintő tanulmánya. Aki végigolvassa, világosabban fogja látni, hogy a szövetségeseknek a „jó ügyért” folytatott terrorbombázásai, a két atombomba ledobása, majd a hidegháborús sakkjátszmák, szövetségesek és ellenségek gátlástalan, minden morált

elvető váltogatása a harmadik világban – több más tényező mellett – hogyan vezetett napjaink eldurvuló fegyveres konfliktusaihoz s a modern kori terrorizmushoz.

A figyelmes olvasó a történelem vonatán a jelenig robogva az esti tévéhíradót, saját létét is a nagy emberi história részeként szemléli. Nem lesz tőle boldogabb, csak talán okosabb egy kicsit.

SZARKA KLÁRA

*(Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2005,
280 oldal, 2300 Ft)*

ROGER SCRUTON:

A nemzetek szükségességéről

„A demokrácia a nemzeti hűségnek köszönheti a létét [...]. Ahol a nemzet tudat gyöngye, netán nem is létezik, ott a demokrácia nem vert gyökeret” – állítja a hazánkban is jól ismert brit konzervatív filozófus, Roger Scruton a két hosszabb tanulmányt egybe foglaló kötet címadó írásában. Tézise nem kis provokatív erővel bír egy olyan teoretikus környezetben, melyben mondhatni a hivatalos ortodoxia szintjére emelkedett a nemzet és a demokrácia fogalmának szembeállítása. Scrutonnak azonban, még ha írásai nem is mentesek a sarkosabb megfogalma-

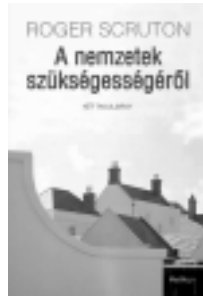
zásoktól, s helyenként bevallottan pamflet-ízűek, megfontolandó érvei vannak álláspontja mellett.

A többes szám első személy kimondása, a valamilyen „mi”-hez való tartozás az ember alapvető szükséglete. Az összetartozás, a *tagság* ezen érzését olyan tényezők biztosítják, mint a törzsi-nemzetségi kötelékek vagy a vallás. A nemzetállam által kínált tagság (állampolgárság) ezzel szemben a közös terület, közös joghatóság, közös kultúra és közös

nyelv(ek) elfogadását feltételezi, ami olyan emberek békés együttélését teszi lehetővé, akik születésüket vagy vallási meggyőződésüket tekintve idegenek volnának egymás számára. Ennek következtében a nemzet iránti lojalitás „elősegíti az osztályok, érdekek és hitvallások egybehangolását, és háttérét alkotja az egyetértésen, nem pedig az erőszakon alapuló politikai folyamatnak”.

Ezt látszik alátámasztani az a tény is, hogy a nemzet eszméjének valami mással (nevezetesen a faj fogalmával) való helyettesítésére, illetőleg a nemzetek feletti politikai rend kialakítására tett kísérletek a 20. század két legnagyobb történelmi kataklizmájához vezettek. Scruton szerint a nemzetállam meghaladásának ma is népszerű gondolata, ha nem is mutat szükségképpen a totalitarizmus felé, kétségkívül bürokr-

ratizálódással és a hatalmi struktúrák centralizálódásával jár. Ugyanis míg a nemzetállami keretek a politikai hatalom számonkérhetőségét biztosítják, addig az olyan szervezetek feletti, mint például az ENSZ, a WTO vagy a multinacionális vállalatok, az egyszerű állampolgár (egyáltalán melyik állam polgára?) képtelen bármiféle ellenőrzést gyakorolni. Ezek után már érthető a szerző „EU-szkeptikus” álláspontja: az uniónak, figyelmeztet Scruton, el kell döntenie, hogy szuverén nemzetek közössége kíván-e lenni, vagy azok alternatívája – vállalva az utóbbival járó hatalmas politikai kockázatot.

nie, hogy szuverén nemzetek közössége kíván-e lenni, vagy azok alternatívája – vállalva az utóbbival járó hatalmas politikai kockázatot.

A kötet másik, *A Nyugat és a többi* című írása komparatív módon támogatja az eddig elmondottakat. Scruton az iszlám civilizációval összevetve domborítja ki a nyugati társadalmi rend sajátosságait, nagy hangsúlyt fektetve a különbségekre, de kerülve az egyoldalú értékítéleteket. Bár mindkét civilizációt egy monoteista vallás és annak szent könyve alapozta meg, az iszlám világban nem ment végbe a vallási és a világi tekintély elválasztása, s ennek nyomán a nemzetállami berendezkedés kialakulása. Ami egyéb következmények mellett azzal jár, hogy (emlékezzünk csak a kiinduló tézisre!) a legtöbb iszlám országban nem adottak a nyugati típusú demokrácia

alapvető feltételei. Ez pedig súlyos kérdéseket vet fel a demokrácia exportjával kapcsolatban, s egyúttal rávilágít arra is, miért hibás az a politika, amely „multikulturális” okokból nem kínál valódi *nemzeti* tagságot a nyugat-európai muszlim bevándorlóknak és utódaiknak (ezzel a radikális, nemritkán terrorista szervezetek tagsága felé taszítva őket).

A nemzetállam tehát, Scruton konklúziója szerint, már „bizonyított”, szemben a nemzetek feletti rend értelmiségi ábrándjával. S ami ez utóbbi táplálóját, a nacionalizmus rémét illeti, nem árt szem előtt tartanunk egy fontos különbségtételt: „A nacionalizmus a vallási érzületek hullámveréséhez tartozik, mely Európát annyiszor háborúba sodorta. A nemzeti hűség magyarázza azt a sokkal tartósabb, de annál kevésbé feltűnő és unalmas dolgot, amit európai békének nevezünk.”

PÁPAY GYÖRGY

(Fordította Pásztor Péter, Helikon Kiadó, Budapest, 2005, 224 oldal, 2990 Ft)

VÉGH ATTILA:

Az unatkozó angyal Tizenöt esszé

Ha egy gondolkodásmód magvas, lényege kifejezhető egyetlen szóval: „átremeg”. Sarkosan fogalmazva:

Végh Attila esszéivel egyetlen szó köré rajzol koncentrikus gyűrűket. E szó a lélek mélyén remeg, jeleket küld, finoman tereli a gondolkodó tekintetét. A tekintet csápjait, laszszóit és horgait a világba veti. A világ e lélekmélyi szó értelme, hangulata, színe szerint rendeződik organikus képpé.

Végh Attila körkörösön gondolkodik. A kör képe bejárta utat jelez. E gondolati sétának van elérendő célja – egy-egy jelenség lényegi és mai értelmének megvilágítása (természet, hagyomány, sors, művészet, várakozás, elmúlás és mások), s bár fontos ez, nem a legfontosabb. E gondolati sétának van módja – inkább, mint módszere –, a kifejtés körbejárja a kiválasztott jelenséget, megfürdeti a léttörténeti hagyomány vizében, és belefűzi saját tapasztalatán átszűrt tudását. S bár fontos ez, nem a legfontosabb. Ha sem az értelem, amit keres, sem a mód, ahogyan keresi, nem a legfontosabb – akkor mi a legfontosabb?

Az a legfontosabb, hogy mindközben: „átremeg”.

A lényegi történet mintegy hátulról érkezik. A lényegi történet mintegy a tarkóján érinti a keresőt. A lényegi történet: történet.

Mindazáltal Végh Attila nem naiv gondolkodó. Azt is mondhatnám, hátul is van szeme. Ez persze metaforikusan értve sem igaz, de sarkosan jelzi, hogy miközben előre tekint választott témája felé, minden